

Joseph Redman (Brian Pearce)

De brittiska stalinisterna och Moskvarättegångarna (mars 1958)

Från *Labour Review*, vol. 3 nr. 2, mars-april 1958, ss. 44–53.

”Utlänningar förstår knappast hur viktigt det var för Stalin under åren 1936, 1937 och 1938 att kunna tillkännage att de brittiska, amerikanska, franska, tyska, polska, bulgariska och kinesiska kommunisterna enhälligt stödde likvideringen av de ’trotskistiska, fascistiska dånarna och förstörarna’ ...”

– W.G. Krivitsky, *I Was Stalin’s Agent* (1939), sid. 79.

”Dessa Stalins försvarsadvokater kommer en vacker dag att ångra sin förhastade och dåligt genomtänkta entusiasm. Sanningen kommer att övervinna alla hinder och sopa undan många personers anseende.”

– L.D. Trotskij, [Stalins brott](#) (1937), sid. 29.

För tjugo år sedan utspelades rättegången mot Bucharin och tjugo andra, den tredje och största av en serie tre historiska statliga rättegångar i Sovjetunionen. Liksom den del av isberget som syns ovanför vattenytan, var dessa rättegångar den offentligt uppvisade delen av ett enormt massförtryck som genomfördes 1936–38 av Jagoda och Jezjov under Stalins högsta ledning. Syftet med denna artikel är inte att undersöka själva rättegångarna eller att diskutera dess orsaker och konsekvenser för Sovjetunionen och den internationella arbetarrörelsen. Syftet är enbart att påminna om hur den stalinistiska organisationens ledare och talesmän i Storbritannien reagerade på rättegångarna och de återverkningar detta fick inom den brittiska arbetarrörelsen, så att lärdomar kan dras beträffande organisationens och de berörda individernas politiska karaktär.

Första rättegången

Den första av de tre stora ”offentliga” rättegångarna ägde rum i augusti 1936. Omedelbart efter att åtalet offentliggjorts kom *Daily Worker* [brittiska KP:s dagstidning förkortas i fortsättningen *DW*] den 17 augusti ut med en ledare som accepterade de anklagade människens skuld: ”Avslöjandena ... kommer att fylla alla anständiga medborgare med avsky och hat ... Kronan på verket i deras vanära är de bevis som pekar på att de hade kopplingar till den nazistiska hemliga polisen ...” Detta omedelbara och helhjärtade stöd åt vad som helst som Stalins poliser valde att påstå vid varje given tidpunkt visade sig vara karakteristiskt för den brittiska stalinistiska reaktionen under alla de på varandra följande rättegångarna.

Prototypen för ett annat uttalande som regelbundet skulle återkomma under hela denna period, figurerade i *DW*:s ledare den 22 augusti: ”Sammansvärjningens omfattning och organisation, med sina kallblodiga mord på den internationella arbetarklassens ledare, har chockat arbetarrörelsen och den socialistiska rörelsen över hela världen.” I själva verket var naturligtvis rättegångarna komprometterande för Sovjetunionen i många arbetares ögon och spelade högern i händerna. Följaktligen måste man slå an en tredje ”grundton” redan från början, vilket *DW* den 24 augusti gjorde när rapporten om att Internationella Fackföreningsförbundet hade begärt av de sovjetiska myndigheterna att tillåta en utländsk advokat för den anklagades försvar försågs med rubriken ”Citrine tar förrådarnas parti”.^{*} Å andra sidan tog tidningen ivrigt fasta på och publicerade varje sympatityttring för rättegången från borgerliga tidningar eller andra ”källor” under dessa år, och redan i detta nummer finner vi ett citat från The

^{*} De brittiska kommunisterna drev givetvis inte denna linje av sig själva, utan det var Kominterns officiella linje. Se t ex Dimitrovs artikel ”Att försvara de nedriga terroristerna är att hjälpa fascisterna” från 21 augusti 1936, som finns med som bilaga till [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#) – *Red anm*

Observer i en speciell ”ruta”, som säger: ”Det är meningslöst att tro att rättegången var arrangerad och anklagelserna påhittade.”¹

Med minsta möjliga dröjsmål började rättegångarnas konsekvenser för den aktuella politiken att uppenbaras, särskilt beträffande Spanien. *DW*:s ledare den 25 augusti påstod att ”Trotskij ... vars agenter försöker förråda den spanska republiken genom att framföra provocerande ’vänsteristiska’ paroller ... är kontrarevolutionens själva spjutspets”, och nästa dag hade J.R. Campbell en artikel som jämförde Zinovjev med Franco. Samtidigt lanserades ett program för att revidera bolsjevikpartiets och oktoberrevolutionens historia med en inledande artikel av Ralph Fox i *DW* 28 augusti, med rubriken ”Trotskij var ingen stor general”, följd av ytterligare en den 1 september: ”Han har alltid varit en tarvlig dubbelspelare”.² En pamflett av W.G. Shepherd, *The Moscow Trial*, utgiven av kommunistpartiet, förde den retrospektiva smutskastningskampanjen vidare med att tala om för läsarna att, i oktober 1917, ”låg inte den organisatoriska ledningen, vilket ibland antas, i [Trotskijs] händer ... Han var en dålig organisatör.” Huvudpunkten i denna pamflett var dock att peka ut ”trotskister” som polisagenter.

I sitt försvar av rättegången baserade sig Shepherd på uppgifterna från D.N. Pritt, KC, (”Ingen kan ifrågasätta vare sig Mr Pritts integritet eller hans förmåga att förstå betydelsen av domstolsförfarandet och bevisvärdet”), och faktum är att vikten av dessa inte kan överskattas i bedömningen av hur denna rättegång och de efterföljande ”såldes” till vänstern i Storbritannien.

Mr. Pritt gav två viktiga bidrag till propagandan för rättegången i augusti 1936. Han skrev förordet till pamfletten *The Moscow Trial, 1936*, en rapport om domstolsförhandlingarna som offentliggjordes av den angloriska parlamentskommittén (sekreterare, W.P. Coates). Denna rapport utelämnade den anklagade Holtzmans vittnesmål, hans hänvisning till ett möte i det obefintliga ”Hotel Bristol” i Köpenhamn, en miss i ”scenariot” som hade blivit allmänt uppmärksammat. (Jämför s. 49 i denna pamflett med s.100 i den engelska versionen av *The Report of Court Proceedings. Case of the Trotskyite-Zinovievite Terrorist Centre*, publicerad

¹ Detta var det nummer som hade ledarrubriken: *Skjut reptilerna!* I en kommentar till detta den 29 augusti gjorde *New Statesman* en profetisk anmärkning: ”De som skjuter dem idag, kan själva bli skjutna som reptiler i nästa vändning.” (Detta skulle bli Jagodas öde, NKVD:s chef vid tidpunkten för den första rättegången, skjuten 1938.) *DW* gjorde förmodligen ett misstag när de inte citerade verserna som prydde vitgardisternas Parisbaserade tidning *Vozrozdjenije* 29 augusti, utgiven efter tillkännagivandet av den första rättegångens avrättningar.

”Vi tackar dig, Stalin!
Sexton skurkar,
Sexton av fosterlandets bödlar
Har kallats till sina förfäder!

Idag är himlen blå,
Du har gottgjort för många års sorger!

Men varför bara sexton?
Ge oss fyrtio,
Ge oss hundratals,
Tusentals;
Bygg en bro över Moskvafloden,
En bro utan torn eller balkar,
En bro av sovjetiska kadaver
Och lägg ditt kadaver till resten!”

² Fox levde inte vidare – han dödades i Spanien några månader senare – för att kunna reflektera över vad som hänt med två av de personer som han namngav i den här artikeln som exempel på hur det fortfarande i Stalins omgivning fanns gott om gamla bolsjeviker som var lojala mot honom: ”Bubnov, Stasova och Krestinskij innehar fortfarande viktiga och ärofyllda positioner i den sovjetiska statens ledarskap.”

1936 i Moskva.^{*}) ”Återigen”, skrev Pritt, ”ansätts de socialister som är svaga i tron av tvivel och oro”, men ”återigen kan vi känna oss förvissade om, att när röken har lagt sig på kontroversens slagfält, så kommer det att inses att anklagelserna var sanna, bekännelserna korrekta, och åtalet rättvist genomfört ... Men för att den allmänna opinionen ska få denna uppfattning ... måste den grundligt informeras om fakta; och för det ändamålet kommer den här lilla boken att vara av verkligt värde.” Pritt skrev också en egen pamflett, *The Zinoviev Trial*^{**} där han behandlade misstanken som vissa skeptiker hade uttryckt mot att bekännelserna kanske inte var helt spontana – att de kanske faktiskt hade frammanats genom tortyr eller hot av något slag. Bekännelsernas självförnedrande karaktär finner en ”tillfredsställande förklaring, om man betänker de mycket stora skillnaderna i form och stil, som naturligt existerar mellan skilda raser.... Jag måste, som ett slags bekräftelse av detta säga, att jag vid samtal, som jag haft i fängelser i Sovjet, med anklagade, som väntat på dom, icke sällan slagits av den redbogenhet med vilken de i vakternas närvaro förklarat för mig att de är skyldiga och inte kan beklaga sig över att de straffas.” Och i alla händelser bekänner sig de åtalade trots allt ofta skyldiga ”när de ser att bevisningen mot dem är överväldigande”. Det är sant att det vid rättegången inte lades fram någon bevisning förutom de anklagades bekännelser; men det ingår inte ”i de juridiska myndigheternas skyldighet att publicera rapporter, som i detalj visar hur de genomfört undersökningar, mot vilka de mest intresserade och bäst underrättade personerna, d. v. s. de anklagade, inte har några anmärkningar att göra”. Egentligen kan man ”mycket väl tänka sig, att sovjetregeringen, med hänsyn till den utländska kritiken, skulle ha föredragit att alla eller de flesta av de anklagade förklarat sig oskyldiga och nekat. Anklagelsens hela styrka skulle då ha kommit till synes och kunnat uppskattas ...”

Det som är mest slående när man idag läser om dokumenten från den första rättegången är de brittiska stalinisternas totala tystnad angående några av dess mest motsägelsefulla och gåtfulla inslagen. Inte bara det omtalade Hotel Bristol – det ännu mer omtalade Café Bristol ”upptäcktes” inte förrän i februari 1937 – utan också många andra, mindre ”tekniska” punkter hade förbigåtts. Anmärkningsvärt nog saknades Molotov i listan över ”partiets och statens ledare” som Zinovjev och kompani anklagades för att ha planerat att mörda – och i Vysjinskijs ceremoniella lista över dessa ledare i hans avslutningstal – trots att Molotov var sovjetregeringens nominella överhuvud vid den tiden. (Alexander Orlov, en f d NKVD-officer, berättar i sin bok *The Secret History of Stalin's Crimes* (1954), sid. 81, att diktatorn, som ville skrämja Molotov lite, personligen strök hans namn från listan över ”tilltänkta konspirationsoffer”!)³ Inte heller senare, när Kosior och Postysjev fängslades som ”ukrainska borgerliga nationalister”, refererade man till att de [under 1936 års rättegång] hade räknats in bland de ledare vars död påstods ha utkrävts av Rudolf Hess genom Trotskij. Ingen ifrågasatte det rimliga i att anklaga Trotskij för att vara fascist, samtidigt som man hävdade (Smirnovs sista vädjan, [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#), s. 93) att han betraktade Sovjetunionen som ”en fascistisk stat”. Ingen antydde att det var något överilat av N. Lurie att låta sig skickas till Ryssland av *Gestapo* i april 1932 (ibid. s. 102-103); eller att Trotskij hade visat en märklig taktlöshet genom att välja fem judar – Olberg, Berman-Jurin, David och de båda Lurie⁴ – för samarbetet med *Gestapo*. Att Holtzman vittnade om att ha träffat Trotskijs son

^{*} Den svenska versionen av detta dokument, [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#), är förkortat.

^{**} Skriften gavs ut i svensk översättning, under titeln [Sinovjev och Kamenjev inför Folkets Domstol](#) på det svenska kommunistpartiets förlag Arbetarkultur

³ Så snart Molotov hade blivit sams med Stalin igen efter dispyten, började de åtalade bekänna sammansvärjningar mot honom som gick så långt tillbaka som till 1934 (Muralov, Sjestov, Arnold i rättegången i januari 1937), vilket ingen hade nämnt i erkännandena i augusti 1936. Trotskij kommenterade: ”Slutsatserna är helt uppenbara: de åtalade hade lika lite frihet i sina val av ’offer’ som i alla andra avseenden.”

⁴ Som av en händelse var det Moisei Lurie, under pseudonymen ”Alexander Emel”, som skrev i *Inprecorr* (tyska utgåvan) den 15 november 1932, att ”i Pilsudskis Polen åtnjuter Trotskij en särskild sympati från den politiska

Sedov i Köpenhamn, medan Olberg sade att Sedov inte hade lyckats ta sig dit (ibid. ss. 87, 100) väckte ingen förvåning. Framför allt motsvarades åklagarens totala ointresse när det gällde dessa och andra motsägelser och konstigheter i bekännelserna, som han inte ens försökte reda ut, av en liknande ligkiltighet bland de brittiska stalinisterna.⁵ Liksom Vysjinskij visade de inga tecken på att de tyckte det vara suspekt att dessa trotskisters förrådiska intriger, från 1931, hade bedrivits uteslutande tillsammans med Tyskland; medan Storbritannien, Frankrike, Polen eller Italien tydligen inte hade spelat någon roll i detta. (Som Trotskij konstaterade, där skulle "terrorister" ha kunnat utföra ett attentat mot Stalins liv, men aldrig mot Litvinovs diplomati.)

Jack Cohen, som på den tiden var ansvarig för de kommunistiska studenternas politiska skolning, bidrog till septembernumret 1936 av partiets månadstidskrift *Discussion* med artikeln "Fascismens och motrevolutionens hjältar", där han hävdade att Trotskij 1933 hade utfärdat en uppmaning till "terroordåd för att 'avsätta' partiledarna" i en artikel i *Weltbühne* som i själva verket inte talar om terrorism, utan om en arbetarrevolution mot byråkratin.* (Varken Cohen eller någon av de andra stalinisterna citerade någonsin, naturligtvis, från Trotskij's talrika skrifter där han fördömer terrorism som värdelöst och skadligt, som "byråkratism vänd ut och in", till exempel [Den stalinistiska byråkratin och mordet på Kirov](#) [1934].) Pat Sloan, från Friends of the Soviet Union [Sovjetunionens vänner] (numera British-Soviet Friendship Society), skrev den 5 september i *New Statesman*: "Jag kan inte förstå vad som inte var övertygande i Moskvarättegången".⁶ I sin "Worker's Notebook" i *DW* den 4 september, berättade Walter Holmes om en konversation med "medlemmar i Labourpartiet" som lugnade honom: "Varför oroar du dig? ... Alla i vårt parti har nog förnuft att veta att de borde skjutas." I *Inprecorr* den 5 september medgav dock Reg Bishop att Labour inte var riktigt så fast övertygat på denna punkt: "Labourpartiets *Daily Herald* kämpar med bitterhet och agg mot *Daily Mail* Det är patetiskt att se män som Brailsford och Tom Johnston som inte genomskådar de trick som Trotskij preparerat åt dem för att dölja sina spår." Douglas Garman krävde i *New Statesman* den 12 september: "Om ... de var oskyldiga, varför skulle de då ha erkänt?" (Redaktören svarade: "Vi säger att erkännanden utan oberoende bestyrkande

polisen", Jfr. J. Klugmann: "Den polska diktaturens hemliga polis var speciellt utbildad i trotskismen ... (*From Trotsky to Tito* [1951], s. 82).

⁵ Kontrastera mot de kristna apologeternas seriösa ansträngningar att förena motsättningarna och meningsskiljaktigheterna mellan de olika evangelierna. Alla som börjar studera rättegången från augusti 1936 för första gången rekommenderas att notera följande punkter. Ter-Vagianian uppgav att terroristgruppen bildades hösten 1931 och Zinovjev uppgav sommaren 1932, medan Mratjkovskij daterade den till slutet av 1932. I november 1932 hade Kamenev och Zinovjev förvisats österut och tilläts inte komma tillbaka förrän i mitten av 1933. Smirnov satt i fängelse från början av 1933 och framåt, så han kunde knappast ha deltagit aktivt i sammansvärjningen att döda Kirov (december 1934). Berman-Jurin daterade Kominterns sjunde kongress till september 1934 (den ägde rum i juli-augusti 1935), och förklarade att en sammansvärjning för att döda Stalin vid ett av Kominterns verkställande möten misslyckades eftersom David, den osedda mördaren, inte kunde få ett pass för att komma in i salen, medan David själv sa att sammansvärjningen misslyckades eftersom Stalin inte deltog på mötet. Ett antal personer vars påstådda vittnesmål citerades i åtalet eller i rättegångsförhandlingen (Radin, Schmidt, Karev, Matorin etc.) kallades aldrig som vittnen eller anklagade till denna eller någon senare rättegång. Trotskij's vädjan (till centrala exekutivkommittén!) i det öppna brevet *Om att bli berövad sitt sovjetiska medborgarskap* att "röja Stalin ur vägen" (*Report of Court Proceedings*, s. 127), var egentligen en vädjan till dem att det var "dags att genomföra Lenins sista och enträgna råd: avlägsna Stalin", dvs. en hänvisning till det dokument som kallas "Lenins testamente", som kan läsas i *Oppositionsbulletinen* där "Om att bli berövad..." offentliggjordes [detta dokument finns i sin helhet på marxistarkivet: [Öppet brev till CEK](#)].

* Denna anklagelse framfördes även under 1:a Moskvarättegången. Den artikel som man hänvisade till var egentligen ett öppet brev till sovjetiska kommunistpartiets centralkommitté skrivet i mars 1932, som finns i sin helhet på marxistarkivet: [Om att bli berövad sitt sovjetiska medborgarskap](#) – Red

⁶ Kontrastera med många sovjetiska medborgares skeptiska sinnesstämning som speglas i berättelsen som var aktuell i Moskva under rättegången: Alexej Tolstoj, efter att ha blivit arresterad och förhörd, hade erkänt att han var författare till *Hamlet* ...

bevis inte är trovärdiga.”⁷) Ivor Montagu, i oktobernumret av *Left Book News*, avfärdade antydningar om att tortyr, fysisk eller moralisk, eller löften om benådning som belöning för mened, kunde ha något med bekännelserna att göra, och gav en historisk bakgrund där han citerade Lenins kritik av Trotskij, Zinovjev och Kamenev, utan att nämna hans kritik mot Stalin. I oktobernumret av *Labour Monthly* skrev R. Page Arnot: ”Trotskismen har nu avslöjats vara fascismens hjälpredda ... ILP (Independent Labour Party) är under stor fara att falla i händerna på trotskisterna och bli en flygel av fascismen. Gör ILP-medlemmarna medvetna om det.” I oktobernumret av *Russia Today*, som särskilt ägnades åt rättegången, hade Pat Sloan åter en ny förklaring till bekännelserna: ”Detta var män som, i sin strävan efter publicitet, aldrig sagt nej till ett tillfälle att tala till en stor publik.” Från samma inspirerade penna kom, i decembernumret av *Controversy*, ett argument värdigt förtroendemännen under Söderhavsbubblans dagar: ”Sovjetregeringen har inte för avsikt att inför hela världen basunera ut alla de bevis för Hitlers agents verksamhet som den skulle kunna skicka ut.” (Trots att han var välinformerad om den sovjetiska underrättelsetjänstens hemliga arkiv, var Sloan i detta skede lite osäker på den danska huvudstadens topografi: ”I vilket fall som helst, är vi verkligen säkra på att det inte finns något Hotel Bristol i Köpenhamn? Dementin kommer endast från Norge, tror jag.”)

Mot slutet av 1936 och början av 1937 hölls i Tyskland två rättegångar mot verkliga trotskister för verklig omstörtande verksamhet. I Danzig fick Jakubowski och nio andra stränga straffarbetsdomar för att ha delat ut flygblad som förkunnade att ”försvaret av Sovjetunionen förblir proletariats ovillkorliga skyldighet”, och i Hamburg fick en grupp på femton, vilken inkluderade en medlem från Wiens Schutzbund och en arbetare som hade kämpat i upproret 1923, liknande straff för liknande verksamhet. Det gjordes inga erkännanden och det fanns massor av materiell bevisning. Inga rapporter om dessa fall dök upp i *DW* eller andra stalinistiska publikationer. Det är märkligt att den nazistiska propagandan under denna period gjorde gällande att Fjärde Internationalen, trots att det inte såg så ut, var ett hemligt organ för Tredje Internationalen, som verkade på grundval av arbetsfördelning. Goebbels spred redogörelser för en konferens (i Breda) mellan företrädare för de två internationalerna, precis som Stalin berättade för världen om Trotskij:s samtal med Hess.⁸

Andra rättegången

Som vi har sett blev King Streets oro för ”arbetarklassens enighet” redan under den första rättegången underordnad det övergripande behovet av att attackera var och en inom arbetarrörelsen som uttryckte tvivel beträffande domens rättvisa. Detta blev ännu tydligare när

⁷ Exemplet med Galileo, som ”bekände” och förnekade sina egna upptäckter under blotta tortyrhotet, tycks aldrig ha diskuterats i stalinistiska skrifter om rättegångarna; inte heller exemplen med de många ”häxor” som under 1500- och 1600-talet mötte döden efter att ha bekänt att de haft förbindelser med djävulen; inte ens exemplet med hertigen av Northumberland som år 1553 bekände sig till katolicismen, till och med på schavotten, under den bedrägliga förhoppningen att få benådning av drottning Maria. Krivitskij (op. cit., s. 212) anmärker att ”det verkliga undret är att så få erkände, trots deras nedbrutna tillstånd och de monstruösa påtryckningsformer som OGPU använde mot Stalins politiska motståndare. För varje fånge av de 54 som figurerade i de tre ’förräderirättegångarna’, sköts minst 100 utan att ha brutits ner.”

⁸ Vid krigsförbrytartribunalen i Nürnberg avstod de sovjetiska representanterna demonstrativt från att fråga Hess om hans påstådda antisovjetiska förhandlingar med Trotskij. I mars 1946 undertecknade flera framstående briter, däribland H.G. Wells, George Orwell, Julian Symons och Frank Horrabin, ett upprop till tribunalen där de begärde att Trotskij:s änka skulle tillåtas förhöra Hess för att rentvå sin makes namn, eller åtminstone att de allierades experter som undersökte Gestapos dokument skulle göra ett uttalande som kunde visa i vilken utsträckning de hade funnit någon bekräftelse av den historia som berättades vid Moskvarättegångarna. Inga åtgärder vidtogs till följd av denna hemställan, och fram till idag har inga bevis för nazi-trotskistiska förhandlingar publicerats.

den andra rättegången inleddes i januari 1937. Den 25 januari hade *DW* förstasidesrubriken: ”*Herald* försvarar spioner och mördare”, och en ledare, ”Arbetarklassens fiender”, som förklarade: ”Det åligger den brittiska arbetarklassen att ta itu med dem som i detta land utgör trotskisternas försvarare, och därigenom hjälper fascismen och riktar ett slag mot socialismen över hela världen.” Den 29 januari attackerades *New Leader* för att ”spela i händerna på fienden”, för att den hade krävt en oberoende utredning av rättegången liknande den som Pritt och andra hade organiserat i samband med rättegången rörande riksdagshusbranden 1933. Arnot var *DW*:s reporter under den andra rättegången: han försäkrade läsarna att det enda tryck som hade utövats på fångarna var ”trycket från fakta” (27 januari).

Kampanjen för att rättfärdiga Stalins utrensningar och utvinna bästa möjliga politiska kapital ur dem höjdes till en högre nivå och fick en mer organiserad form än dittills av John Gollan i hans tal till det utvidgade mötet för Ungkommunistiska förbundets nationella råd som hölls 30-31 januari. Den ”historieomskrivning” som Ralph Fox skissat gjordes mer noggrann och utförlig av Gollan. Anförandet publicerades som ett duplicerat dokument under titeln *The Development of Trotskyism from Menshevism to Alliance with Fascism and Counter-Revolution*. Gollan visade hur Lenins främsta medhjälpare i bygget av Röda armén inte var Trotskij utan Stalin, hur Trotskij hade förespråkat att industrialisering skulle genomföras ”på bekostnad av bondemassorna” (som räddades av Stalin), etc. Denna anmärkningsvärda samling halvsanningar och osanningar avslutades med en lista över ”det verkliga bolsjevikiska gamla gardet”, däribland Rudzutak, Bubnov, Tjubar, Kossior och Postysjev, samtliga skjutna eller fängslade av Stalin strax efteråt. Harry Pollitt överträffade detta i sin lista över ”det verkliga gamla gardet” som ”fortfarande sitter på sina poster”, genom att inkludera namnet ... Jezjov, som knappast någon – förmodligen inte ens Pollitt själv – hade hört talas om innan hans plötsliga befordran i september 1936 till chef för NKVD efter Jagodas fall! Denna bedrift skedde i en pamflett med titeln *Truth About Trotskyism*, publicerad i slutet av januari. En annan pärla från samma källa är Pollitts kommentar om de anklagades erkännanden: ”De bevis som producerades i moskvarättegången är inte erkännanden i vanlig mening, utan uttalanden som undertecknats på samma sätt som vittnesmål undertecknas i brittisk domstol ...”⁹ Pamflettens huvudpoäng, framförd i ett inlägg av R.P. Dutt, var att visa varför det var ”nödvändigt att ... tillintetgöra den trotskistiska propagandan och inflytandet som försöker vinna fotfäste inom arbetarrörelsen, eftersom dessa försök i själva verket utgör en kanal för fascistisk penetrering i arbetarrörelsen.” Utöver Gollans anförande och Pollitts och Dutts pamflett gav *DW* ut en särskild bilaga om rättegången i 1 februari-numret (”Keep It Always”), där läsarna, efter det rituella uttalandet ”överallt i den brittiska arbetarrörelsen erkänns den sorgfälligt rättvisa rättegången, de anklagades förkrossande skuld och de berättigade i de avkunnade domarna”, uppmanades att skicka protester till *Daily Herald* gällande tidningens skeptiska inställning till detta. Ett uttalande från Kommunistpartiets centralkommitté som publicerades i detta nummer betonade att ”Sovjetunionens ledande ställning ... måste energiskt följas upp av hela arbetarrörelsen, framför allt i Storbritannien ...”

Från och med då kan man utan överdrift säga att kampen mot ”trotskismen” blev en av Kommunistpartiets viktigaste frågor, vilket alltmer avledde energin och förvirrade sinnena på partimedlemmarna och splittrade arbetarrörelsen.¹⁰ R.F. Andrews (Andrew Rothstein) gick

⁹ Pollitt skrev också följande i denna pamflett: ”Den djärve Trotskij, va? Han vill ha en internationell undersökningskommission. Han har kvar sina verktyg för att gå emot det. Varför bemöter han det inte med dem? Varför åker han inte till Moskva?” Varken här eller någon annanstans i stalinistiska publikationer avslöjades det någonsin att Trotskij upprepade gånger hade krävt att den sovjetiska regeringen skulle utfärda ett utlämningsförfarande mot honom – vilket skulle ha krävt att man väckte talan i norsk eller mexikansk domstol.

¹⁰ Antitrotskismen blev så småningom under en tid J.R. Campbells huvudsakliga sysselsättning, vilket avspeglas i Phil Bolsovers artikel ”Mannen bakom svaren” i *DW* 2 april 1938, som beskriver hur Campbell arbetar med sin

nu, som väntat, i bräschen med en serie artiklar i *DW*. ”Brottslingarna har fått sina välförtjänta straff ... Miljontals människor har fått upp ögonen för trotskismens inre kärna” (5 februari); ”Trotskij ... en ondskefull, skamlös och fortfarande farlig brottsling ” (9 februari); ”*Herald* – Labours skamfläck”, dvs. för att ha ifrågasatt rättvisan i domen (15 februari).¹¹ Den enkla pamflett som Pritt hade ägnat åt Zinovjevs rättegång visade sig nu vara otillräcklig och en hel bok publicerades, *Soviet Justice and the Trial of Radek* (1937), ett verk av en ny rättslig talang, Dudley Collard, med en inledning av Pritt (”Jag tror att intrycket som man får av Mr Collards beskrivning kommer att få många som var förbryllade över den första rättegången att inte bara att övertygas om äktheten hos den andra, utan också utifrån den övertygas om äktheten hos den första”). Detta patetiska kraftprov innehåller sådana påståenden som (s. 52): ”Jag har läst en rapport om att inga flygplan flög från Tyskland till Norge under december 1935. Det verkar svårt att tro på det ...” Här hänvisas uttalandet från myndigheterna för Oslos flygplats att inga främmande flygplan landade där under december 1935, i motsats till Pjatakovs erkännande att han hade landat där för att besöka Trotskij. (Senare gjordes försök att förklara att Pjatakovs minne kanske hade fallerat och att hans flygplan faktiskt hade landat på en frusen fjord; men tyvärr var denna version oförenlig med den åtalade mannens redogörelse för sin resa med bil från flygplanet till Trotskijs bostad.) Efter en uppvisning av enastående godtrogenhet kom Collard till slutsatsen (s. 79) att ”domstolen var mer barmhärtig än jag skulle ha varit!” Det var tillräckligt för att i den stalinistiska rörelsen säkerställa maximal framgång för boken. I sin granskning av Collard i *DW* 19 mars skrev William Gallacher: ”Här ser man det sovjetiska rättssystemet för vad det verkligen är, det mest utvecklade, det mest humana i världen ... Det är en bok som övertygar varje normal människa om att aldrig under några omständigheter befatta sig med Trotskij, hans anhängare eller någon av hans skrifter.” I en återblick på ett av den första rättegångens mysterier ägnade *DW* den 26 februari en ansenlig bit av sitt värdefulla utrymme till en ritning över Grand Hotel i Köpenhamn, som visade att man kunde komma till ett café, tydligen med namnet Café Bristol, genom detta hotell – men hur Holtzman kunde ha för avsikt att ”ta in” på detta kafé hade fortfarande inte förklarats!¹² I en artikel om ”Rättegången mot trotskisterna” i marsnumret av

specialartikel *Svar på frågorna*: ”Och om man ibland ser en bister, men inte olycklig, glimt bakom de hornbågade glasögonen som ibland lyfts för att blicka över det livliga rummet, så vet man att oddsen talar för att Johnnie Campbell tar itu med någon trotskist. Ett av hans största glädjeämnen är att med konstnärlig njutning dissekera dessa typers sofistrier, halvsanningar och rena lögner; att blottlägga deras innehållslösa troslära så att alla kan se. ’Ge honom en trotskist så kommer han vara nöjd i timmar’, var det någon som sa.”

¹¹ Vid den här tiden dog Sergo Ordzjonikidze, kommissarien för den tunga industrin. Under rubriken ”Stalin bar kistan med ’bolsjevismens glödande riddare’” rapporterade *DW* den 22 februari från begravningen: ”När Stalin stod med händerna sorgset korsade, svepte en våg av folkets kärlek och lojalitet mot honom. Bredvid honom stod Zinaida Ordzjonikidze, Sergos fru ...” En artikel om den döde mannen som publicerades nästa dag var rubricerad: ”Trotskistiskt sabotage bröt ner hälsan”. Den 12 augusti fördömde en ledare, med rubriken ”Skamliga lögner”, *Herald* för en historia om att Ordzjonikidze hade tagit sitt liv och att hans bröder arresterats. (”Alla arbetande män och kvinnor [borde nu] protestera mot den antisovjetiska linjen hos denna den tölpaktigaste blaskan i tidningsvärlden.”) Septemhernumret av *Russia Today*, under rubriken ”Ännu ett förtal från Daily Herald”, förklarade att ”vi kan med säkerhet konstatera att det inte finns ett uns av sanning i detta påstående”. I sitt hemliga tal den 25 februari 1956 (*The Dethronement of Stalin* [1956], s. 27) sa Chrusjtjov: ”Stalin godkände likvideringen av Ordzjonikidzes bror och förorsakade ett sådant tillstånd hos Ordzjonikidze att han tvingades att skjuta sig.” När Chrusjtjov och Bulganin kom till Storbritannien ombord på örlogsfartyget *Ordzjonikidze*, publicerade Walter Holmes i sin ”Worker’s Notebook” (*DW* 16 april 1956) en kommentar om den man som skeppet var uppkallat efter: ”Ordzjonikidze dog 1937, då många av hans assistenter arresterades, anklagade för spioneri, sabotage etc. Det fanns rykten om att han hade drivits till självmord ... Det har nu slagits fast att Sergo Ordzjonikidze var misstänksam gentemot Berias politiska ståndpunkt. Efter Ordzjonikidzes död fortsatte Beria och hans medkonspiratörer sin grymma hämnd mot hans familj ...”

¹² Den extrema oro som visade sig för att stötta upp Holtzmanns bevis kan förklaras av två förhållanden – det var bara hans uttalande som angav exakta uppgifter om tid och plats, och det utgjorde grunden för resten av historien. Detta att man ägnade sig åt den plats som Holtzman påstått ha besökt tjänade också till att avleda uppmärksamheten från det faktum att personen – Sedov – som han påstått ha träffat där hade kunnat bevisa en

Labour Monthly citerade den notoriske Arnot Lenins uttalande om MacDonald för att visa hur arbetarledare kan degenerera (men han citerade inte Lenins uttalande om Stalin!), drämde till Emrys Hughes ("en medelklassbracka") för en artikel i *Forward* som var kritisk mot rättegångarna, och brände av hela arsenalen mot *Manchester Guardian*. Principiell politisk kritik av liberalerna var "ute" under denna epok av folkfrontism, men här fanns något viktigare. Under förloppet av de repressionsvågor som svepte över Sovjetunionen i den andra rättegångens kölvatten hade *Guardian* uppgett att "de polska kommunisterna ... led svåra förluster under den stalinistiska förföljelsen." Som numera medges undanröjdes faktiskt nästan hela det polska kommunistpartiets ledarskap av NKVD under denna period, och själva partiet upplöstes. På den tiden skrev Arnot dumheter som följande: "De har inte 'lidit stora förluster'; det finns ingen 'stalinistisk förföljelse' ... Vid ett tillfälle klagade trotskisterna över att fördomandet av deras misstag var ett tecken på antisemitism. Nu ska fördomandet av deras brott uppenbarligen presenteras som 'angreppet mot den polska jungfrun' ..."

Vid denna tidpunkt gjorde stalinisterna målmedvetna satsningar på att erövra Labours ungdomsförbund, vilket innefattade publiceringen av en tidning betitlad *Advance*. Marsnumret av denna tidskrift innehöll en artikel, "Vi har också våra sabotörer!" av Ted Willis, som senare kom att bli berömd som författare av *Den blå lyktan*, men som då var ledande stalinistisk ungdomskommunist. "Den senaste tidens rättegångar och domar mot terroristerna i Moskva var av särskilt intresse för ungdomsförbundets medlemmar av en uppenbar anledning. Detta beroende på det faktum att vi under det senaste året har välsignats (är det rätt ord?) med en liten grupp personer inom förbundet som kallar sig trotskister ... Kasta ut hela bunten ur arbetarrörelsen!" Samtidigt som Ted Willis gjorde sin debut inom detta område berättade John Strachey, därefter den främsta stalinistiska publicisten i detta land, passande nog för *Left News* läsare att han ansåg:

Framtidens psykologstudent kommer att se tillbaka på den långa utdragna klenrogheten hos den brittiska allmänna opinionen under moskvarättegångarna 1936 och 1937 som ett av de märkligaste och mest intressanta psykologiska fenomenen i vår tid. För det kommer vara uppenbart för en sådan student att det inte fanns några rationella skäl till misstro. Faktum är att det inte finns något svar på denna enkla fråga: "Om dessa män var oskyldiga, varför erkände de?" ... Inför de sovjetiska utredarnas obehagliga, extremt långvariga, men milda korsförhör, bröts deras sista övertygelser ner.

Nu flödade stora och snabba bidrag till kampen mot trotskismen. Stalin lade fram sin tes om att ju längre Sovjetunionen framskrider desto intensivare blir klasskampen och desto större blir behovet av säkerhetsarbete, i ett tal vid plenarmötet för Sovjetiska kommunistpartiets centralkommitté under februari-mars, som återgavs i sin helhet i *DW* ("Särskilt i Storbritannien bör vi fästa avseende vid hans ord gällande faran med den ruttna teorin om att trotskisterna är så få att vi har råd med att bry oss om dem i mindre grad ... Detta är en rapport som bör läsas och studeras noggrant, inte bara en gång utan många gånger" – 31 mars). Vid andra Nationella kongressen för fred och vänskap med Sovjetunionen dämpade Pritt oron hos dem som tvivlade på rättvisans gång under Stalin. "Jag råkar veta att när man är arresterad i Sovjetunionen ... finns det mycket genomarbetade straffprocessuella regler för att se till att ärendet ska behandlas snabbt och att det inte uppstår någon försening i dess framläggande" (*Congress Report*, s. 51). I aprilnumret av *Left News* granskade Ivor Montagu, under rubriken "De skyldiga", den officiella rapporten från andra rättegången, tillsammans med Collards bok. Ett karakteristiskt drag hos denna artikel var dess felcitering av *Den förrådada revolutionen*, inplacerad för att visa uppvisa Trotskijs profetia om Sovjetunionens nederlag i kriget mot

gång för alla, med hjälp av sin studentnärvarokort och andra handlingar, att han hade en tentamen i en annan stad vid det tillfället!

Nazityskland. (Montagu säger: ”Å andra sidan behöver man knappast betvivla att ett militärt nederlag kommer att bli ödesdigert inte bara för Sovjets härskande skikt, utan även för Sovjetunionens sociala grundstomme.” Trotskij skrev faktiskt ”skulle”, inte ”kommer att”, och i en efterföljande paragraf gjorde han klart att han såg ett nederlag för Tyskland som en mer sannolik utgång:

Trots alla dess motsättningar, har sovjetregimen i fråga om stabilitet oändliga fördelar framför de sannolika fiendernas regimer. Möjligheten till ett naziststyre i Tyskland skapades av den fruktansvärda spänningen i den sociala konflikten i landet. Dessa motsättningar har inte avlägsnats, inte ens försvagats, utan endast undertryckts av fascismens ok. Ett krig kommer att föra dem till ytan. Hitler har betydligt mindre chanser än Wilhelm II att bringa ett krig till seger. Endast en revolution i tid kan genom att rädda Tyskland från krig också rädda det från ett nytt nederlag. (*Den förrådada revolutionen*, kapitel 8, sektion 5).

Montagu refererade också till Trotskij som ”den kanske största bidragsgivaren till Hearstpressens avdelning för sovjetiska angelägenheter.” I själva verket vägrade Trotskij alltjämt att ens motta någon representant för Hearstpressen, och allt som de publicerade i hans namn var plagierat från andra tidningar, ofta med förvrängningar. (Lenin hade haft tillfälle i juli 1917 att ge en kommentar beträffande ett liknande förtal från den tidens mensjevikiska motsvarigheter till Montagu: ”De har gått till den absurda nivån att de beskyller *Pravda* för det faktum att dess rapporter till de socialistiska tidningarna i Sverige och andra länder ... har omtryckts av tyska tidningar, ofta med förvrängningar! ... Som om en omtryckning eller illasinnad förvrängning kan skyllas på den ursprungliga källan!”)*

I *Challenge* 27 maj bedyrade Gollan ”den absoluta nödvändigheten ... att en gång för alla rensa ungdomsrörelsen från av alla trotskistiska element som en förutsättning för enighet”, och underordnade på så sätt arbetarenighetens trängande behov NKVD:s krav.

Mellan andra och tredje rättegångarna

Rättegången med generalerna – ett slags intermezzo mellan andra och tredje rättegången – gav de brittiska stalinisterna ett nytt tillfälle att visa sin ”lojalitet” och strida med andra sektioner av arbetarrörelsen. Detta var en hemlig rättegång, utan erkännanden, men oavsett: första tillkännagivandet av målet möttes av *DW* med en ledare som konstaterade att ”tack vare den sovjetiska underrättelsetjänstens alerta vaksamhet, har ett ytterligare förödande slag riktats mot kriminella krigsivrare element som försöker undergräva och krossa den internationella arbetarklassens socialistiska fosterland” (12 juni). Den 14 juni tillkännagav tidningen: ”Röda arméns förrädare avrättade”. Ledarartikeln bekräftade, som vanligt, att ”arbetarna i Storbritannien kommer att glädjas”, men ändå var Pollitt tvungen att, i ett särskilt uttalande som publicerades i samma nummer, tillrättavisa *Herald* för att ha blivit ”så hetsig och irriterad” över denna rättegång. I ett uttalande där centralkommittén gratulerade sovjetregeringen för avrättningarna, publicerad i *DW* 16 juni, välkomnade den, å de engelska arbetarnas vägnar, ”utrensningen av de byråkratiska degenererade individerna, förbundna med fascismen ...” Arnot proklamerade (*DW*, 18 juni) sin övertygelse om tillförlitligheten i den officiella redogörelsen för brotten begångna av Tuchatjevskij, Gamarnik, Eidemann och de andra: ”Det är en sann historia som ingen förnuftig människa kan betvivla.” Montagu gjorde sitt inlägg nästa dag (”Ett slag mot fascismen”) och uppmanade till ökad vaksamhet mot ”sådana agenter inom arbetarrörelsen på andra håll och arbeta för samma ändamål.” Pat Sloans *Russia Today* (juli) var snabb att identifiera sig med bödlarna: ”Ingen sann sovjetvän ... kan känna annat än tillfredsställelse över att spionernas, upprorsmakarnas och sabotörernas verksamhet inom den sovjetiska armén har fått en abrupt död ... Allt prat om ’diktatorn’ Stalins personliga strid är skräp.” Dutt gav sig på Brailsford för hans tvivel (”På vilken sida?”),

* Lenin, ”Dreyfusiad”, 6-7 juli 1917, *CW* vol. 25, s 169 – *Red*

DW, 21 juni)¹³ och Jack Gaster fördömde *Heralds* ”förtal” vid ett möte i Hyde Park (*DW*, 22 juni).

Vid mitten av 1937 började det bli känt i väst att en fullkomligt gigantisk, exempellöst svepande arresteringsvåg uppslukade många som dittills betraktats som pålitliga och lojala stöttepelare i Stalins regim. Detta försatte de brittiska stalinisterna i ett dilemma. När Mezjlauk, till exempel, utsågs att efterträda Ordzjonikidze som kommissarie för den tunga industrin, rubricerades han i *DW* den 27 februari som en ”gammal revolutionssoldat”. När han några månader senare arresterades kunde de knappast göra sig av med honom på det traditionella sättet, som ”aldrig en gammelbolsjevik”. Så de ignorerade gripandet, och behandlade de många liknande fallen som nu strömmade ut ur bandspelarna på samma sätt. Ett fotografi av marskalk Jegorov dök upp i *DW* den 14 juli; när han greps kort efteråt, sades ingenting. Ett fotografi av marskalk Blücher publicerades i numret 25 februari, faktiskt efter gripandet! (Samtidigt åkte den eländiga *Daily Herald* återigen på stryk i *DW* den 8 oktober för att ha publicerat en rapport om NKVD-agenternas mord i Schweiz på Ignace Reiss, en NKVD-man som hade försökt att bryta med Stalin.)

Kanske försågs det mest avslöjande exemplet på de brittiska stalinisternas metoder för att hantera arresteringarna, som de kände till men inte vågade erkänna för sina förledda offer, från målet med den försvunna redaktören. När den sovjetiska officiella *Inbördeskrigets historia* vol. I, först tillkännagavs som en kommande publikation i *DW* 11 mars, ingick namnen Gamarnik och Bubnov i listan över redaktörer, som leddes av Stalin och Gorkij. När general Gamarnik påstods ha begått självmord efter att ha avslöjats som Tuchtatjevskij's medbrottsling (”Intrasslad med Sovjetunionens fiender, tog sitt eget liv” – *DW*, 2 juni), försvann givetvis hans namn från bokannonsen som publicerades i *Russia Today* i november 1937. Men trots att Bubnov hade arresterats som folkfiende rillräckligt tidigt så att hans namn kunde tas bort från bokens titelblad innan den nådde butikerna, kunde det fortfarande ses i försättsbladet! När Rothstein recenserade detta arbete i *Russia Today* i februari 1938, tog han det säkra för det osäkra och räknade upp redaktörerna som ”Josef Stalin, Maxim Gorkij och andra”. Gripandet av Bubnov var ett särskilt hårt slag för de brittiska stalinisterna, eftersom de hade haft speciell användning av hans namn som en gammelbolsjevik som fortfarande stod högt i kurs. Kanske var förbittringen över hans taktlöshet i att låta sig arresteras anledningen till att *DW* inte rapporterade om hans återkomst till Moskva 1956, som en gammal, nedbruten man, efter nästan tjugo år i fängelse.¹⁴

Särskilt värd att räddas från glömskan, bland bedrifterna ur ”arbetarklassens journalistik” under denna period, är en artikel i *DW* från 20 augusti av Ben Francis, tidningens Moskvakorrespondent, vilken berömde Zakovskij's fantastiska arbete som säkerhetsansvarig i Leningrad. Runt den här tiden, beskriven av Chrusjtjov i hans berömda ”hemliga tal” (*Manchester Guardians* pamflettversion, *The Dethronement of Stalin* [1956], s. 15), tog Zakovskij emot fångar efter tortyren för att erbjuda dem deras liv i utbyte mot en överenskommelse om att avge falska erkännanden (”Du själv”, sa Zakovskij, ”behöver inte tänka ut något. NKVD kommer att utarbeta ett färdigt koncept ... Du måste studera det noggrant och komma väl ihåg alla frågor och svar som kan dyka upp i domstolen”).

¹³ Dutt återkom till angreppet den 8 juni när han med karakteristiskt förakt skrev om ”liberala intellektuella tviplare som är oförmögna att möta den hårda verkligheten i kampen mot fascismen.”

¹⁴ Ännu närmare än fallet Bubnov kändes fallet Rose Cohen, medlem i brittiska kommunistpartiet sedan 1921, före detta kontorschef på Labour Research Department och medlem av partiets koloniala byrå, och hustru till Petrovskij-Bennett, Kominterns nuntie i Storbritannien. När hon arbetade i Moskva på *Moscow Daily News* redaktion greps hon som spion och sågs aldrig igen. Det tidigare (och otursammare) fallet Edith Bone nämndes aldrig i den stalinistiska pressen. För mer information, se *Fight* och *Militant* (London) från juni 1938 och framåt.

Ett exempel på arrogansen som framkallades hos både de sovjetiska myndigheterna och de brittiska stalinisterna av rättegångarna tillhandahålls av artikeln av "Y.Y." (Robert Lynd) i *New Statesman* 26 juni. Om tillskrivandet av alla brister i den sovjetiska industrin till sovjetiskt sabotage skrev han att, tydligen, "varhelst det finns en skruv lös i Ryssland, var det Trotskij som lossade den", och han sammanfattade King Streets teori om rättegångarna på följande sätt: "Stalin kan inte göra fel. Han kommer att ge dessa män en rättvis rättegång, men i själva verket skulle de inte ges en rättegång alls om det inte var säkert att de var skyldiga. Därför, även utan att känna till bevisen, vet vi att de är skyldiga."¹⁵ Desperata i sin strävan att undanhålla den andra synvinkeln från sina förledda läsare, vägrade de stalinistiska redaktörerna för *Left Review* att publicera en annons om *The Case of Leon Trotsky*, rapporten från prövningen av Trotskij gällande de uttalanden som gjordes i rättegångarna om honom, vilken utfördes av en undersökningskommission ledd av John Dewey. Detta avslöjades i ett brev i *New Statesman* 6 november från bokförläggaren, mr Frederick Warburg. I nästa nummer av *New Statesman*, svarade Randall Swingler å *Left Reviews* vägnar att "det finns en gräns för när kritiken upphör och destruktiva attacker tar vid, och vi beklagar att denna gräns skiljer oss både från dr Goebbels och från Leo Trotskij."¹⁶ Detta inlägg tvingade fram publiceringen av en bokrecension i *DW* 17 november, där J.R. Campbell hävdade att det gav en "ytterligare bekräftelse åt moskvarättegångarna, vilka avslöjade Trotskij som politiskt degenererad individ, fascismens bundsförvant, en gemen manisk fiende till socialismen och freden." Ett brev från Charles van Gelderen där han påpekade några uppenbara felaktigheter i Campbells artikel förvägrades publicering i *DW*; brevet gavs dock ut i decembernumret av *Militant* (o London).

De politiska konsekvenserna av alla dessa fördärvliga dumheter sammanfattas väl i en artikel av H.J. Laski i *New York Nations* novembernummer:

Det råder ingen tvekan om att massavrättningarna i Sovjetunionen under de senaste två åren kraftigt har skadat Rysslands prestige bland Labourpartiets gräsrotter. De förstår dem inte, och de känner att de som accepterar dem utan diskussion inte är godtagbara allierade. Jag kommenterar inte denna uppfattning; jag bara redogör för den. Enligt min bedömning kostade avrättningarna Enhetsfrontens anhängare utan tvekan uppemot en halv miljon röster i Bournemouthkonferensen.

Året 1938, som började med det slutgiltiga avlägsnandet av parollen: "Arbetare i alla länder, förena er" från *DW*:s redaktionsruta, kom att uppleva ännu fler bedrifter av rent sabotage från stalinisterna mot arbetarenigheten under parollen antitrotskism. Kommunistiska talare vägrade att stå på samma scen som ILP:s talare under mötena för "Stöd Spanien". Alla kvarlevor av skam och försiktighet kastades åt sidan under denna fullkomligt maniska kampanj. Således skrev Pat Sloan i januarinumret av *Discussion*: "Massorna och ledarna står enade; folket

¹⁵ William Rust var kanske den mest ärliga av de brittiska stalinisterna när det gällde att erkänna att det inte fanns något som helst att gå på utöver erkännandena. I sin genomgång, i *DW* 1 mars 1937, av den ursprungliga rapporten från andra rättegången skrev han: "Vad gäller förräderiet och de faktiska förhandlingarna med fascistregeringarna så finns det naturligtvis ingen skriftlig bevisning ..." Desperat sökande efter "skriftliga bevis" av något slag, publicerade *DW* 10 november ett block som visar, sida vid sida, symbolen som användes av ett "trotskistiskt" förlag i Antwerpen – en blix över en jordglob – och Mosleys "blixen i cirkeln". Bildtexten lyder: "Likhet med en innebörd." (Under andra världskriget användes den femuddiga stjärnan som emblem på olika sätt av de sovjetiska, amerikanska, indiska och japanska arméerna).

¹⁶ I *DW* 11 april 1938 försvarede J.R. Campbell tidningens vägran att ta in annonser för "trotskistiska" publikationer: "För *Daily Worker* skulle det vara meningslöst att ge gratis reklam åt oppositionens politiska tendenser." Detta kan jämföras med Walter Holmes *Worker's Notebook* 27 november 1936, där han återanvände ett brev från mr Warburg där han berättar hur *Observer* hade vägrat att ta in en annons av John Langdon-Davies bok *Behind the Spanish Barricades*, och kommenterade: "Vi är överens med Secker och Warburg om annonscensuren sorgliga natur."

älskar 'vår Stalin'. Stalin respekterar massorna på ett sätt som ingen annan politisk ledare idag ...” I *Controversy* samma månad förklarade samma propagandist sig vara obekant med och ovillig att acceptera autenticiteten i Stalins uttalande från 6 november 1918 om Trotskij's roll i oktoberrevolutionen (Stalin, *The October Revolution*, publicerad i Marxist-Leninist Library av Lawrence and Wishart 1936, s. 30*), som hade omnämnts av en medarbetare, och svarade med att dra sig ur striden med motiveringen att ”det är omöjligt att fortsätta en dispyt med någon som är så skrupelfri ... Trotskismen ... är oförenlig med historisk sanning.”¹⁷ I DW 21 januari citerade Dutt några av Lenins kommentarer om Bucharin (och som av en händelse även Dzerzjinskij och andra ”vänsterkommunister” som dog i den stalinistiska helighetens stank) som om de refererade till Trotskij. R. Osborn (Reuben Osbert, psykiatern) tog fram en bok, *The Psychology of Reaction* (1938), där han försökte att identifiera fascismen och ”trotskismen” psykologiskt (”Kunskapen om fascistiska ledares psykologi är samtidigt kunskapen om trotskisternas psykologi”), och denna recenserades entusiastiskt av John Strachey i *Left News* februarinumner. (Strachey lade fram som sin egen åsikt att ”trotskister” främst rekryterades bland ”otillräckligt känsliga”, ”omänskliga” typer).

Tredje rättegången

Nu kom den tredje och sista av de stora ”offentliga” rättegångarna – rättegången mot de tjugoen, en större och mer befängd rättegång än någon av de föregående, med Bucharin, Rykov, Rakovskij och Krestinskij i huvudrollerna. De brittiska stalinisterna (som hade haft stor användning av Bucharins och Rykovs skrifter i den antitrotskistiska kampanjen 1925-1928, där de presenterade dem som stora marxistiska tänkare och statsmän) sviktade inte.¹⁸ Ledaren i DW 2 mars deklarerade: ”Den sovjetiska rättvisan kommer återigen att visa sig vara det påpassliga svärdet på uppdrag av arbetarklassen och världens folk mot deras fiender.” Eden hade ersatts av Halifax, brittiska agenter fann nu sin plats i legenden tillsammans med de tyska, och R. Page Arnot förklarade i sina utskick från Moskvas rättssal högtidligt hur Rakovskij hade varit betald av Storbritannien sedan 1924 och Trotskij sedan 1926. Liksom tidigare – Stalin hade fortfarande tilltro till den fransk-sovjetiska pakten – verkade det som att ingen av de anklagade hade haft någon kontakt med Frankrike, inte ens under de år som den franska imperialismen ledde världens antisovjetiska styrkor. De sluga ”trotskisterna” verkade

* Syftar på följande passus i Stalins artikel:

”Inspiratör till upproret var från början till slut partiets centralkommitté, med kamrat Lenin i spetsen. Vladimir Iljitj bodde då i Petrograd, på Vyborgsidan i en hemlig våning. På kvällen den 24 oktober kallades han till Smolnyj för allmän ledning av resningen. Allt arbete med att praktiskt organisera upproret genomfördes under direkt ledarskap av ordföranden i Petrogradsovjeten, kamrat Trotskij. Man kan med säkerhet säga, att partiet framförallt och i huvudsak har kamrat Trotskij att tacka för att garnisonen så snabbt gick över på sovjetens sida och för att den revolutionära militärkommittén gjorde ett så skickligt arbete. Kamraterna Antonov och Podvojskij var Trotskij's främsta medhjälpare.”

Lawrence and Wishart som publicerat boken var var brittiska KP:s eget bokförlag-- – *Red*

¹⁷ Sloan var tillbaka i marsnumret av *Controversy* xxxför att fördöma Stalins ord som ”en skamlös felcitering av Trotskij”, i syfte att försvara Kommunistpartiets vägran att tillåta nyutgivningen av John Reed [Tio dagar som skakade världen](#) (”Jag tror att det är lite naivt att be kommunisterna att popularisera en felaktig redogörelse för det bolsjevikiska ledarskapets inre angelägenheter år 1917”), och att förklara, gällande rättegångarnas offer: ”Det är bra att de har skjutits. Dessutom, om det fanns fler av dem så borde de också ha blivit skjutna.”

¹⁸ J.R. Campbell, på sin tid nära knuten till Bucharin-Rykov-tendensen, skrev beslutsamt i DW 17 mars efter avrättningarna: ”Det är fiender till socialismen och freden som har dött. Vi borde inte sörja.” Lawrence and Wishart gav ut en bok om rättegången – *The Plot Against the Soviet Union and World Peace* – av B.N. Ponomarjov, i vilken de sovjetiska myndigheterna gjorde klart att ett av de viktigaste kriterierna för människors politiska pålitlighet var ”deras inställning till ... kampen mot trotskismen” (s. 186). (Ponomarjov är medlem Sovjetiska kommunistpartiets centralkommitté, arbetar med Suslov i den avdelning som ansvarar över relationerna med andra kommunistiska partier, och har därför nyligen fått ta emot, t.ex. en delegation från Australiska kommunistpartiet, enligt *Pravda* 5 januari 1958.)

vid den tidpunkten ha förutsett hur mönstret för diplomatin skulle vara när rättegången ägde rum.

Dessutom hade Trotskij varit tysk spion sedan 1921; även om anledningen aldrig klargjordes till varför han skulle vilja förbinda sig med den då fattiga och besegrade staten Tyskland, eller varför han skulle ha brytt sig om att knyta de banden över huvudtaget, med tanke på att han faktiskt stod på höjden av sin auktoritet i Ryssland på den tiden. De brittiska stalinisterna var kloka nog att inte ens kommentera dessa konstigheter. (Arnot begränsade sina yttranden till sådana säkra anmärkningar som: ”Vysjinskij ... har alltid varit kvalificerad för sitt kall”)¹⁹ Liksom tidigare innebar dock vissa dåligt villkorade element i arbetarrörelsen problem. *DW* fick ägna en ledarartikel den 7 mars åt – Brailsford igen. (”De erkände inte självmant. De höll ut in i det sista, tills de insåg att de sovjetiska myndigheterna hade fullständig bevisning för alla deras brott, och erkände då bara det som inte kunde förnekas.”) Partiets centralkommitté publicerade i *DW* 8 mars sina slentrianmässiga anföranden; erforderliga uttalanden som slog mot de anklagade (”Varje svag, korrupt eller ambitiös förrädare mot socialismen”), fördömde ”fascistagenten Trotskij” och uttryckte ”fullt förtroende” för Jezjov, ”vår bolsjevikiske kamrat”. I *Challenge* 10 mars blåste William Wainwright verkligen upp rättegången: ”Det här är mer än en rättegång. Det är en kamp mellan krafter för krig och krafter för fred.” Efter den rituella historieförfalskningen (Trotskij ”var inte en av de uppkommande ledarna. Det var Stalin”), påstod Wainwright att de anklagade ville släppa in fascisterna i Ryssland. ”Precis som Franco gjorde i Spanien ... Låt oss vara glada att denna rättegång har ägt rum, att dessa män kommer att dömas ... Låt oss i våra ungdomsorganisationer rensa ut dem ... som stöder dem vars brott är riktade mot folket.”

DW:s ledare 11 mars, som behandlade ILP:s vädjan till Moskva att inte avrätta de dömda männen, hade titeln: ”Degenererade personer överklagar å degenererade personers vägnar”. I *Inprecorr* 12 mars välkomnade Reg Bishop att vissa borgerliga tidningar publicerat artiklar som godtog rättegångens äkthet²⁰, medan han samtidigt beklagade att en resolution som fördömde den hade föreslagits vid det senaste mötet för Labourpartiets parlamentariska grupp. Resolutionen röstades visserligen ner; ”men det är beklagligt att den överhuvudtaget diskuterades på ett möte med ansvariga från Labourpartiets.” *New Statesmans* inställning hade också varit otillfredsställande; men den ”lästes huvudsakligen av intellektuella.” Albert Inkpin, sekreterare för World Committee of Friends of the Soviet Union [Sovjetunionens vänners världskommitté], fick med ett brev i den förolämpande veckotidningens nummer från 12 mars, där han berättade för redaktören att ”alla fascister och reaktionärer” skulle applådera

¹⁹ Man kunde egentligen ha väntat sig några kommenterar om det uttalande som gjordes via Rakovskij, att Trotskij hade anstiftat till de brittiska imperialisternas räd mot ARCOS 1927, arrangerade genom ”en viss Meller eller Mueller ... upptäckten av ändamålsmässigt fabricerade provokationshandlingar” (*DW* 7 mars). Trots allt hade Kommunistpartiets linje alltid varit att ARCOS-räden inte hade producerat någonting som rättfärdigade anklagelserna riktade mot de sovjetiska myndigheterna i detta land. Inget omnämnande av Rakovskijs uttalande vid hans rättegång görs i den detaljerade redovisningen av ARCOS-räden i *The History of Anglo-Soviet Relations* av W.P. och Zeldia Coates, publicerad av Lawrence and Wishart 1944. Men i deras bok *From Tsardom to the Stalin Constitution* (1938) hade makarna Coates förklarat sin tro på erkännandenas äkthet ... I Arnots utskick som trycktes i *DW* 9 mars citerade han utan kommentar ett påstått uttalande från Trotskij 1918: ”Stalin – Lenins närmaste assistent – måste förgöras.” Det skulle sannerligen ha varit svårt för Arnot att kommentera någonting godtagbart, eftersom han 1923 hade skrivit en kort historik för Labour Research Department om ryska revolutionen (*The Russian Revolution*), där han visade hur långt Stalin var från att vara ”Lenins närmaste medhjälpare” år 1918, och vem som i själva verket innehade den positionen! I samband med de tre rättegångarna gjorde Arnot och andra stor affär av det påstådda faktum att vissa av de tilltalade vid något tillfälle hade varit mensjeviker, men nämnde inte att Vysjinskij hade varit mensjevik fram till 1920.

²⁰ Under hela perioden 1936-1938 hade Walter Holmes i sin spalt ”Worker’s Notebook” i *DW* hållit igång en löpeld av citat från borgerliga tidningar riktade mot ”trotskister”. Hans kanske bästa kap var ett från *Times of Malaya* som han publicerade den 7 augusti 1937 och som rapporterade om bildandet av ett block mellan monarkister och trotskister.

hans tvivel gentemot rättegången. (Som svar förklarade redaktören att det snarare var uppmålandet av nästan alla grundare av sovjetstaten som spioner och sabotörer, som sannolikt skulle glädja Sovjetunionens fiender. Dessutom, om *New Statesman* hade vågat föreslå en sådan sak, strax tidigare, då skulle FSU [Friends of the Soviet Union] säkerligen ha hoppat på dem. ”Vilken sovjet hjälte vågar vi berömma idag? Vem blir morgondagens kadaver?”)

I *DW* 12 mars berättade Harry Pollitt själv för världen att ”Moskvarättegångarna representerar en ny triumf i framåtskridandets historia”, och artikeln illustrerades med en fotografi av Stalin med Jezjov, gammelbolsjeviken som snart skulle avskedas och dö under oklara omständigheter.* Vid detta tillfälle gav sig också krafter från det kulturella området in i striden. Jack Lindsay satte in ett brev i *Tribune* 18 mars där han bekräftade att ”den klart märkligaste saken med Moskvarättegångarna är sättet på vilket kritikerna fann dem ’psykologiskt’ förbryllande ... Det är det enda man inte kan säga om dem ... Det var bara en tidsfråga innan brytningen mellan de män som litade på massornas förmågor och de män som bara litade på sin egen ’klohet’ skulle inträffa. Och naturligtvis kan personer med ’individualistiska’ hjärnor inte förstå! Naturligtvis blir de rädda och ser sig själva i förhörsbåset.” Så där! Sean O’Casey bidrog med en bedräglig artikel i *DW* 25 mars (”Sovjets svärd”) som innehåller uttalanden som: ”Oppositionen och avunden som Trotskij riktade mot Lenin och Stalin var uppenbara redan innan 1917 års revolution började.” (O’Casey kan inte annat än ha vetat hur liten anledning Trotskij hade att känna ”avund” gentemot Stalin före 1917 och skulle ha haft svårt att demonstrera hur en sådan avund visade sig ”uppenbar”!).

Med tanke på Lindsays och O’Caseys ansträngningar, avfärdade aprilnumret *Russia Today*, på ett ganska ovänligt sätt; offren som ”nästan uteslutande intellektuella från medelklassen”. I samma nummer fanns en artikel av Kath Taylor, vilken beskrev ryska arbetares vrede efter de sabotageavslöjanden som gjordes under ”Bucharinrättegången”. Nu insåg de, skrev hon, varför ”de väntade i timmar i matköer för att upptäcka att maten nästan var otjänlig att äta när de kom hem ... Nu förstod vi varför våra löner hade fördröjts, och orsakerna till många andra saker som hade gjort livet så hårt under de svåraste stunderna.”²¹

Låt oss avsluta vårt citerande med ett citat från John Strachey, som skrev i *DW*, lämpligt nog den 1 april, att ”ingen som faktiskt läser bevisen, från vare sig från de tidigare rättegångarna eller denna, kan tvivla på att dessa saker hände”, och fastställde att de eländiga offrens fällande domar som ”den största antifascistiska seger som vi hittills har inregistrerat”.

Översättning: Jesper Sydhagen

* Vi vet nu att Jezjov anklagades för spioneri, högförräderi, planer på att mörda Stalin och homosexualitet. Han befanns skyldig, dömdes till döden och sköts i februari 1940. – *Red*

²¹ Jämför med ögonvittnet Fitzroy Maclean redogörelse av rättegången i sin *Eastern Approaches* (1949). Zelenskij, tidigare ordförande för Gosplan, ”erkände” att han hade lagt krossat glas och spik i smöret och förstört vagnslaster med ägg. ”Vid denna häpnadsväckande uppenbarelse uppstod ett sorl av raseri och skräck från publiken. Nu förstod de vad felet var med smöret, och varför det aldrig fanns några ägg. Avsiktligt sabotage var på något sätt en mycket mer tillfredsställande förklaring än slarv eller ineffektivitet. Förresten så hade Zelenskij erkänt att han hade varit i kontakt med en illasinnad utlänning, en politiker, medlem i brittiska Labourpartiet, en viss mr A.V. Alexander, som hade sporrat honom i hans hemska plan. Inte undra på att han hade lagt glasskärvor i smöret. Och spik! Också en påminnelse om att inte beblanda sig med utlänningar, även om de framställer sig som socialister.” Arnot fick utan tvekan sin stickreplik genom inbegripandet av A.V. Alexander i ”Bucharinrättegångens” rollista. Arnot gick längre än han tidigare hade vågat när han angrep socialistkamrater i en artikel i *Labour Monthly* maj 1938: han skrev nu om ”H.N. Brailsford och ILP-ledare, vilkas ställning som lurade av Trotskij eller Trotskij’s agenter fortfarande väntar på att undersökas.”